

Het kleedje voor Hitler

Ander werk van Bas von Benda-Beckmann

De Velser Affaire. Een omstreden oorlogsgeschiedenis (2013)

German Historians and the Bombing of German Cities: The Contested Air War (2015)

Het Oranjehotel. Een Duitse gevangenis in Scheveningen (2019)

Na het Achterhuis. Anne Frank en de andere onderduikers in de kampen (m.m.v. Erika Prins, Gertjan Broek, Esther Göbel en Teresien da Silva, 2020)

Bas von Benda-Beckmann

Het kleedje voor Hitler

Een familiegeschiedenis

Amsterdam · Antwerpen
Em. Querido's Uitgeverij BV

2023

Deze publicatie is mede tot stand gekomen dankzij bijdragen van het Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten, het Mondriaan Fonds en het Geert Mak Fonds/Prins Bernhard Cultuurfonds. (Het Prins Bernhard Cultuurfonds beheert ruim 400 Cultuurfondsen op Naam.)

het Prins Bernhard
cultuurfonds

FONDS Bijzondere
JOURNALISTIEKE PROJECTEN

M
mondriaan
fonds

De foto's in dit boek komen uit de collectie van de auteur en zijn familie of zijn gemaakt door bij de uitgeverij onbekende fotografen, tenzij anders aangegeven. De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden te achterhalen. Aan hen die desondanks menen aanspraak te kunnen maken op enig recht, wordt verzocht contact op te nemen met Em. Querido's Uitgeverij BV, Weteringschans 259, 1017 XJ Amsterdam.

Copyright © 2023 Bas von Benda-Beckmann

Voor overname kunt u zich wenden tot Em. Querido's Uitgeverij BV,
Weteringschans 259, 1017 XJ Amsterdam.

Omslag en stamboom Bart Heideman

Omslagbeeld Jean-Baptiste Marie Huet (1745-1811), Philadelphia Museum of Art: Purchased with funds contributed by Mrs. Alfred Stengel, from the Henri Clouzot Collection, 1929, 1929-164-23a

Foto auteur Lionne Hietberg

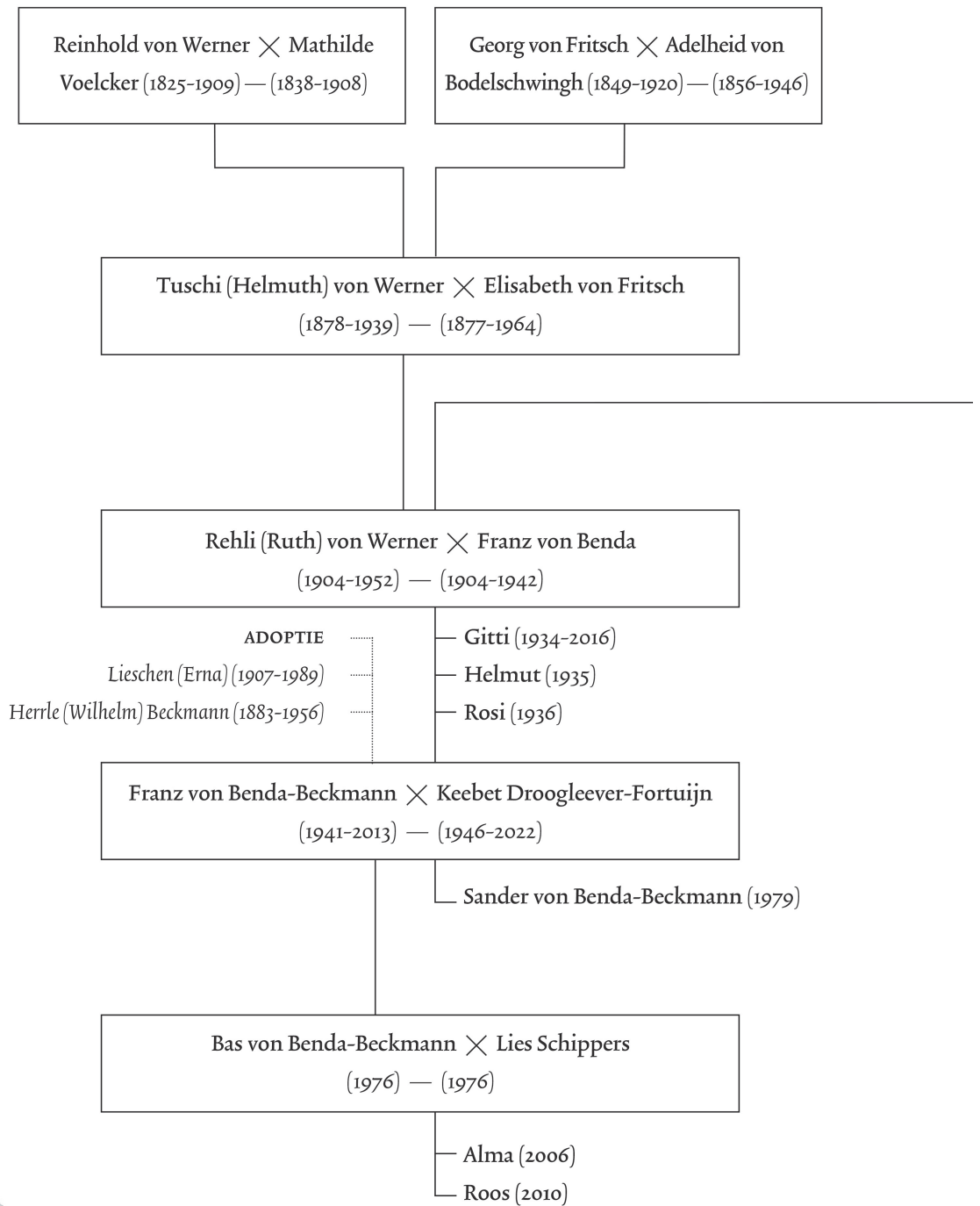
ISBN 978 90 214 6907 2 / NUR 320

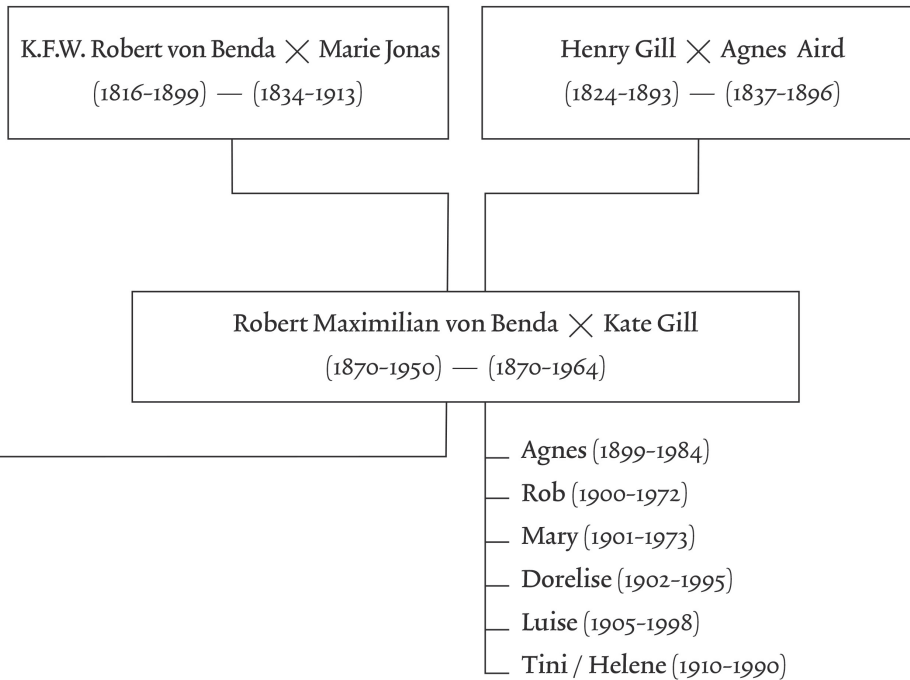
www.querido.nl

Voor Franz en Keebet, mijn ouders

STAMBOOM Familieleden die in dit boek voorkomen

Overige familieleden die een rol spelen in dit boek zijn: **Alfred Jodl** (1890-1946) Generaloberst en echtgenoot van Luise. **Irma Jodl-gravin von Bullion** (1885-1944) Eerste echtgenote van Alfred Jodl. **Eberhard Godau** (1901-1943) Hoofd Arbeitsamt Lublin en echtgenoot van Dorelise. **Ottmar Hoffmann** (Much) (1910-1943). Arts, half-Joods en vriend en geliefde van Tini. **Werner von Fritsch** (Onkel Goy) (1880-1939). Generaloberst en de broer van mijn overgrootmoeder Elisabeth von Fritsch. **Hellmuth von Werner** (1906-onbekend) Koopman en jongere broer van mijn oma Rehli. **Erika Rödiger** (1912-2011). De jongere zus van oma Rehli. **Margaret Eyssenhardt-Gill** (1869-1953) Zus van Kate Gill en getrouwd met **Heinrich Eyssenhardt** (1866-1945). **Mary Boehlau-Gill** (1871-1918) Een zus van Kate. Haar dochter **Margaret 'Putti' Boehlau** (1896-1976) Nichtje van Luise, Tini en erg close met de familie. Ze adopteerde na de oorlog Dieter, de zoon van Eberhard en Dorelise. **Albrecht von Fritsch** (artiestennaam **René Halkett**) (1890-1982) Volle neef van mijn over - grootmoeder Elisabeth von Fritsch; zijn zus **Dodo** (1890-1982) was een volle nicht van mijn overgrootmoeder. Zij reisde de wereld rond en kwam tot ieders verrassing opdagen op het huwelijk van mijn ouders. **Dieter Boehlau-Godau** (1937) Zoon van Dorelise en Eberhard. Hij werd na de oorlog geadopteerd door Putti en draagt sindsdien ook haar achternaam. **Klaus von Benda** (1932-2021) Zoon van Rob en nam lange tijd de rol van familiechroniqueur op zich. **De genoemde achterneef** (1961) is een kleinzoon van Rob en bekommert zich om het familiegraf van Luise en Alfred.

Inhoud

1997-2023

1 Family matters 17

1871-1918

2 De keizer komt 39

3 Liever lui dan moe 52

4 Een vleugje middeleeuwen 60

5 Handsome is as handsome does 87

6 C'est la guerre 102

1918-1933

7 Klaverblad en hakenkruis 119

8 De witte raaf 134

9 Golden girl 145

10 The Dear Monster 160

11 Nieuw begin 170

1933-1939

12 De Dag van Potsdam 183

13 Barras en Bergen 200

14 Alles komt een keer tevoorschijn 214

15 Genade 231

16 Rabbit, Möpschen en Mylady 242

17 Onkel Goy, Onkel Alfred 255

1939-1945

- 18 Aan de kaartentafel 279
- 19 Als een god in Frankrijk 294
- 20 Wat Goebbels daar schrijft 318
- 21 Wie waarneemt... 337
- 22 Speelbal 351
- 23 De rechtelozen 361
- 24 In de brandende oven 386
- 25 Emotionele last 396
- 26 De Mussolinipolonaise 414
- 27 De zwartste dag 428
- 28 Be careful 444
- 29 Een ijzeren kruis van haringen 456

1945-2023

- 30 Niemandsland 477
- 31 Onvergetelijke herinneringen 491
- 32 De goede geest van Neurenberg 503
- 33 Op alles voorbereid 528
- 34 Schoon schip 550
- 35 Westensee 568
- 36 Graven 584

Dankwoord 621

Noten 623

Toelichting bronnen 671

7 januari 1997
Unterhaching/München

Lieve Sebastian!

Ik vond het heel leuk om te horen dat je geschiedenis studeert en van plan bent je met een zo belangrijk onderwerp als '20 juli 1944' bezig te houden. Ik heb gehoord dat het boek van de Nederlander Van Roon uitstekend is.¹ Bij ons gelden als standaardwerken Hoffmann (Montreal) en Joachim Fest (op het gebied van bronnen).² Ik stuur je echter iets heel anders. De moeilijkheid voor de legerbevelhebber veldmaarschalk Von Manstein om tegemoet te komen aan het verzoek van generaal Von Tresckow om zich bij het actieve verzet aan te sluiten in de wetenschap van een ongelofelijk grote overmacht van de Russen aan het front en de bezorgdheid om onze natie [...] en de angst voor het communisme. De auteur was NAVO-officier en toen hij een keer bij mij op bezoek was, zei hij: 'Ik ben met mijn hart bij Von Tresckow, maar met mijn verstand bij Von Manstein (angst voor een volledige instorting van het front tegen de Russen).'³ Het gaat mij precies zo. Ik denk dat het goed is de stem van een vakman te lezen. Het materiaal zal ook je professor wel interesseren. Je moet er steeds rekening mee houden hoe beperkt de politieke informatievoorziening in een dictatuur eigenlijk was, helemaal aan het front, en hoe weinig zelfs daar een hoge Duitse officier iets wist van wat er in Auschwitz gebeurde (in Neurenberg kwam Auschwitz bijna niet ter sprake!). Ikzelf vind het verzoek van Von Tresckow achteraf gezien belangrijk, maar voor Von Manstein spreekt het hoofdargument dat het binnenvallen van de Russen zonder het 'instrument van de capitulatie' onafwendbaar was geweest. Veel groeten aan je ouders en broer en geen dank alsjeblieft.

Jouw tante Luise

11 juni 2021
Haarlem

Lieve tante Luise,

Het is nu bijna 25 jaar geleden dat je me deze brief stuurde, samen met de memoires van Wehrmacht officier en later NAVO-generaal Hans Speidel. Jij was toen 91 en zou een jaar later overlijden. Ik was 20 en was net een halfjaar bezig met mijn studie geschiedenis in Utrecht. Ik had me voorgenomen om me voor alle keuzevakken over de moderne Duitse geschiedenis in te schrijven en het militaire verzet tegen Hitler was inderdaad een van de onderwerpen die ik interessant vond. Een vaag idee dat ik ooit iets met mijn familiegeschiedenis wilde doen, moet ik toen al hebben gehad, al dacht ik toen waarschijnlijk meer aan een werkstuk dan aan een boek. In je brief verwijst je slechts indirect naar je persoonlijke geschiedenis. Maar juist dat verhaal, over je huwelijk met generaal Alfred Jodl, je baan als secretaresse bij het oppercommando van de Duitse landmacht en je werk als assistent van Jodls advocaten bij het Internationaal Militair Tribunaal in Neurenberg, heeft me altijd geïntrigeerd en heeft me in veel opzichten nooit losgelaten.

In je brief schrijf je over de dilemma's waarvoor de leiding van de Wehrmacht aan het einde van de oorlog had gestaan, en die jou aan het einde van je leven, terugkijkend, innerlijk verdeelden. Je hart is bij Von Tresckow, dus bij de aanslag van 20 juli 1944, maar je verstand bij Von Manstein, bij het doorvechten onder Hitler uit angst voor de Russen. En de Holocaust? Ik moet er volgens jou rekening mee houden hoe weinig 'zelfs een hoge Duitse officier' wist van wat er in Auschwitz gebeurde. Je zegt het niet letterlijk, maar volgens mij gaat dit ook over jou en je echtgenoot Alfred Jodl. Net als Von Manstein, zo lees ik het althans, wisten jullie ook niet wat er in de kampen gebeurde. En jullie waren er dus ook niet verantwoordelijk voor.

Ik had daar toen al veel vragen over en die heb ik nog steeds. Helaas is

deze brief het enige werkelijke contact dat we ooit over dit onderwerp hebben gehad. Ik neem aan dat ik je heb bedankt voor het cadeautje, maar wat ik heb teruggeschreven weet ik niet meer. Een discussie ben ik toen in elk geval niet met je aangegaan en ik heb je ook niet opgezocht om erover door te praten. Dat jaar nam ik me vaak voor naar München te reizen en je te interviewen, maar het kwam er nooit van. Toen je in januari 1998 overleed was mijn kans op een gesprek definitief verkeken.

Het is een beetje laat om je nu nog te antwoorden, dat begrijp ik zelf ook wel. Toch doe ik dat nu. Het is een uitgebreider antwoord geworden dan ook ikzelf ooit had gedacht. Het bestaat uit een verslag van mijn eigen zoektocht naar jouw leven en dat van je ouders, broers en zussen. Je brief is het vertrekpunt geworden voor dit boek, dat gaat over het naziverleden van onze familie en de manier waarop jullie hier na de oorlog over hebben gesproken en gezwegen. Je aanmoediging om me verder te verdiepen in de dilemma's van die tijd – want dat is hoe ik je brief uiteindelijk maar heb opgevat –, heb ik serieus genomen.

Bas

1997-2023

1 Family matters

V.l.n.r. Agnes, Tini, Mary, Jos Mutter, Rob,
Dorelise en Luise von Benda.

Nu ik echt begin met het opschrijven van deze familiegeschiedenis, realiseer ik me dat ik ongewild een traditie voortzet. Al generaties lang zetten mijn familieleden gebeurtenissen uit hun eigen leven en dat van hun voorouders op papier. Terugblikken voor het nageslacht om herinneringen vast te leggen en door te geven. En ook wel om te laten zien dat we niet zomaar een familie zijn, maar een heel speciale met een heel bijzondere geschiedenis. En in veel opzichten ben ik daar blij mee. Ik was nooit achter de dingen gekomen die ik wilde weten wanneer mijn grootouders, oudtantes en andere familieleden niet hun eigen biografieën hadden geschreven. En ik was misschien ook wel nooit op het idee gekomen om dit boek te schrijven als er niet zo vaak over de familiegeschiedenis was gesproken.

Met dit boek sta ik dus in een familietraditie, al is het een ongemakkelijke. Lang luisterde ik met een half oor naar de altijd terugkerende familie verhalen van mijn vader Franz. Ik herinner me dat ik snel afhaakte als hij weer begon over het verleden van de Von Benda's. Aan de ene kant omdat het soms best moeilijk te volgen was. Losse anekdotes die zich af en toe in het Pruisen van de achttiende eeuw afspeelden, dan weer in het Duitse Keizerrijk van Wilhelm II, soms in de Weimarrepubliek en vervolgens weer in de naoorlogse Bondsrepubliek. Alleen wanneer we bij de nazitijd waren aanbeland, spitste ik mijn oren. Die periode had altijd al mijn bijzondere interesse. Maar zelfs daar raakte ik gauw genoeg de draad kwijt. De structuur ontbrak om het allemaal goed te kunnen volgen, om personen en gebeurtenissen te kunnen plaatsen. Dat verbeterde enigszins met een studie geschiedenis en mijn keuze voor het beroep van historicus. Maar de familie verhalen bleven flarden.

Wanneer het niet over de nazitijd ging, overheersten bij mij vaak gevoelens van spot en lichte ergernis. De genealogische exercities van overijverige achterneven die de familielijn hebben weten te traceren tot koning Edward I van Engeland en kerkhervormer Philipp Melanchthon. De verhalen over de Boheemse achttiende-eeuwse componist en vioolvirtuoos Franz Benda, wiens muziek ik – met een grondige afkeer van barokmuziek – nauwelijks kan aanhoren. De familiedagen waarin nakomelingen van de familie Von Benda en van andere twijgen van de voorouderlijke stamboom zich laven aan een gemeenschappelijk gevoel bij elkaar te horen en deel uit te maken van iets bijzonders. De brieven van de Beierse adelsvereniging – die een volledig overzicht van de Beierse adelsgeslachten wil geven – met verzoeken om verdere persoonsgegevens van aangetrouwde familie. De boze e-mails van een achterneef aan mijn vader en oom omdat zij zich niet om het familiegraf van de Von Benda's bekommerden en kennelijk niet van plan waren er begraven te worden. Ik kon er wel om lachen, maar het was ook weleens irritant.

Want wat ik wilde weten, was iets anders. Niet de glorie, maar de schaduw. Ik wilde antwoord op de vraag die Lies mij stelde tijdens ons eerste echte gesprek, op een wondermooie voorjaarsmiddag in mei 1999. We zaten in de zon op een terras aan het Singel in Amsterdam, vlak na een college moderne geschiedenis van Duitsland, en kwamen na verloop van tijd op onze families uit.

Eerst vertelde ik de grote lijnen. Mijn vader Franz werd op 29 november 1941 geboren in Greifswald. Hij was de jongste van vier kinderen. Zijn

vader, die ook Franz heette en als Luftwaffeofficier voor het Duitse leger vocht, raakte eind 1942 vermist boven Tobroek in Libië. Het had niet veel gescheeld of ik had ook Franz geheten, maar daar heeft mijn moeder gelukkig een stokje voor gestoken. Mijn oma, de moeder van mijn vader, heette Ruth von Werner, maar werd door vrienden en familie Rehli genoemd: hertje. Ze werd kort na de oorlog ernstig ziek en zou in 1952 overlijden aan de gevolgen van kanker. Mijn tantes werden opgevoed door hun oma, mijn oom werd in een internaat ondergebracht. Mijn vader werd in 1949 opgenomen en later geadopteerd door een kinderloos echtpaar uit Kiel, de Beckmanns.

De twee achternamen werden aan elkaar geplakt en mijn vader heette vanaf dat moment Von Benda-Beckmann. Hoewel hij vanaf zijn zevende bij een ander gezin opgroeide, hield hij zijn leven lang nauw contact met zijn echte broer en zussen. In 1971 trouwde hij met mijn moeder, Keebet, een Nederlandse, die hij had leren kennen tijdens een zomercursus internationaal recht in Nederland. Mijn ouders raakten allebei gefascineerd door nieuwe ontwikkelingen in de rechtsantropologie en als wetenschapsechtpaar gaven ze zelf een belangrijke impuls aan dat vakgebied.

Ze woonden korte tijd in Zürich, waar ik in 1976 werd geboren, en verhuisden een klein jaar na mijn geboorte naar Leiden. Hier werd in 1979 ook mijn broer Sander geboren. In 1982 kreeg mijn vader een leerstoel internationaal recht in Wageningen, waar we ook gingen wonen. Mijn moeder pendelde vandaar naar de Erasmus Universiteit Rotterdam, waar ook zij, enkele jaren later, benoemd zou worden tot hoogleraar in de rechtsantropologie.

Ik ben dus in Nederland opgegroeid, met twee wetenschappers als ouders. Mijn vader sprak altijd Nederlands met ons, maar met mijn 'adoptie-oma' Erna Beckmann en met mijn oom en tantes sprak ik van jongs af aan Duits. Ik voelde vooral een band met mijn oom en tantes. Ze hadden dezelfde humor en mildheid als mijn vader.

'Dus je hebt een Duitse vader, hè, is er nog iets wat ik moet weten? Nog foute familieleden?' grapte Lies. We hadden tijdens de afgelopen collegereeks de geschiedenis van nazi-Duitsland uitgebreid voorbij zien komen, dus we waren al goed ingevoerd in het onderwerp. Ik herinner me eigenlijk niet goed meer of ik gelijk heb geantwoord of dat ik er later in het gesprek nog eens op terugkwam. Hoe dan ook, die middag vertelde ik haar over mijn oudtante Luise, die ruim een jaar daarvoor was overleden.

Ik hoorde voor het eerst iets over het oorlogsverleden van Luise toen ik een jaar of dertien was. Mijn tante Rosi, de jongste zus van mijn vader, paste een week op mij en mijn broertje in ons huis in Wageningen. Tijdens de afwas (zij waste af, ik droogde) vertelde ze me dat ‘tante Luise’ – mijn oudtante – secretaresse was geweest bij de opperbevelhebbers van de Duitse landmacht. In april 1945, vlak voor de geallieerde overwinning, was zij getrouwd met Alfred Jodl. Tante Rosi legde uit dat dit een van Hitlers loyaalste generaals was geweest en dat Jodl in 1946 tijdens het Proces van Neurenberg ter dood was veroordeeld wegens zijn betrokkenheid bij de Duitse oorlogsmisdaden. Luise maakte het Proces van Neurenberg van dichtbij mee terwijl ze werkte als secretaresse voor de advocaten van haar man, tot hij werd veroordeeld en opgehangen.

Na zijn dood bleef Luise een toegewijde verdediger van haar man. Ze voerde processen om de status van Jodl als ‘hoofdschuldige’ aan te vechten en daarmee haar weduwepensioen terug te krijgen. In 1976 publiceerde zij haar memoires onder de titel *Jenseits des Endes*, wat ‘aan de andere kant van het einde’ betekent.¹ In het boek vertelt zij uitgebreid over haar eigen belevenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog en het Proces van Neurenberg. Verder is het vooral een apologie van haar man. Steeds dezelfde argumenten komen terug. Jodl was niet schuldig aan oorlogsmisdaden en de Holocaust had zich buiten zijn blikveld voltrokken. Dat hij Hitler een militair genie vond, dat hij de Duitse aanval op de Sovjet-Unie voorbereidde en betrokken was geweest bij het zogeheten ‘Kommissarbefehl’, de richtlijn om communistische partijcommissarissen zonder voorbehoud te executeren, veranderde daar volgens haar niets aan.

Waarom kwam dit verhaal over tante Luise en haar huwelijk met generaal Jodl als een schok? Ik heb het me vaak afgevraagd. Hoewel deze oudtante in München woonde en we haar niet vaak zagen, maakte ze deel uit van onze belevingswereld, van onze familie. Mijn broertje Sander en ik waren erg op haar gesteld. We zagen haar als een lieve, prettig gestoorde oudtante, die altijd met wat extra aandacht naar ons leek om te kijken. Iemand met een goed gevoel voor humor en grappige eigenaardigheden. Ieder voorjaar stuurde ze ons met Pasen allebei een groot hol chocolade-ei, altijd in een enveloppe met de gewone post. En elke keer lachten we om de kapotte chocola in gescheurde folie, met een vrolijk briefje erbij. In december kregen we cadeautjes, eerst met kerst, maar later met sinterklaas. Luise schreef haar hele leven graag grappig bedoelde rijmpjes en toen mijn moeder haar een keer had verteld over de Nederlandse sinterklaastraditie, be-

sloot ze daarop over te stappen. Voortaan kregen Sander en ik ons cadeautje op 5 december, met een sinterklaasgedichtje.

Toen ik het verhaal over Luise en haar huwelijk met generaal Jodl hoorde, begon het beeld van de prettig gestoorde lieve oude vrouw te barsten. Ik zat in de brugklas, leerde op school voor het eerst over de Tweede Wereldoorlog en de Holocaust, en begon me af te vragen of dit voor mij, door mijn Duitse afkomst, iets anders betekende dan voor mijn klasgenoten. Ja dus.

De zonnige middag in mei 1999 waarop ik Lies leerde kennen, vertelde ik voor het eerst echt waar ik mee worstelde, welke onbeantwoorde vragen over mijn familiegeschiedenis me bezighielden. Ik denk nog steeds dat toen ook het idee voor dit boek ontstond, ook al werd het pas veel later een concreet plan. Daar, op dat terras aan het Singel, vielen opeens de schaamte voor de familiegeschiedenis en de behoefte om deze geheim te houden van me af. Ik vertelde Lies over de brief en de memoires van mijn oudtante en over mijn verontwaardiging daarover. Hoe durfde zij haar eigen rol en die van haar man zo rooskleurig af te schilderen? Hoe haalde ze het in haar hoofd om te beweren dat hij, Hitlers belangrijkste militaire planner, niets had geweten van de deportaties en concentratiekampen? En ik vertelde ook hoe er in mijn familie vaak over de naziperiode werd gesproken. Mijn vader, oom en tantes hebben Luises rooskleurige beeld van haar echtgenoot nooit helemaal geaccepteerd, maar hun kritiek kende ook grenzen. Luises vroegere enthousiasme voor Hitler en haar trouw aan Jodl werden door mijn familie mild bespot en bekritiseerd. Tegelijkertijd beschikte Luise door haar jarenlange ervaring over veel feitelijke kennis en dwong ze daar ook respect mee af. En ook haar enorme loyaliteit aan haar man en haar onvermoeibare inzet voor diens rehabilitatie konden mijn vader, oom en tantes tot op zekere hoogte wel begrijpen. Ja, het was een wat eigenaardige karaktertrek en zeker, Luise had zo haar blinde vlekken, maar een nazi?

Een van de familiegesprekken die ik me herinner, verliep ongeveer zo. De twee zussen van mijn vader waren uiteindelijk bij precies die vraag terechtgekomen, en na een korte reeks opeenvolgende anekdotes zei mijn ene tante: 'Echt nazistisch was ze toch niet', waarop de ander reageerde: 'Hm, nou ja, zo echt onnazistisch was ze nou ook weer niet.' Een kort ge-grinnik en een stilte, waarna het gesprek overging op een ander onderwerp.

En Alfred Jodl dan, Hitlers generaal? 'Tja, Jodl,' zo zei mijn vader eens, 'hij was in het begin helemaal geen fan van Hitler. Hij geloofde in de Wei-

marrepubliek en was een loyale officier. Hij was er volledig van overtuigd dat hij als militair de officiële machthebbers van het land zijn volledige trouw verschuldigd was. Ook werd hij steeds enthousiaster over Hitlers militaire successen, zeker aan het begin van de oorlog. Maar toen het tij keerde voor het Duitse leger, was hij ook een van de weinige generaals die geen blad voor de mond nam en het Hitler steeds eerlijk zei als hij het ergens niet mee eens was. De weg naar het militaire verzet van Von Stauffenberg en Von Tresckow heeft hij nooit gevonden. Hij wilde en durfde het niet aan om Hitler te bestrijden – een domme, laffe en een misdadige vergissing, die ik nog steeds niet begrijp.’

Dit soort gesprekken hebben me lang beziggehouden. Ze plantten zaadjes voor vragen die in de loop der jaren steeds concreter en talrijker zijn geworden. Hoe zat het nou echt met tante Luise, en wat moest ik me voorstellen bij de vaststelling dat ze niet ‘echt nazistisch’, maar ook niet ‘echt onnazistisch’ was? En veronderstelde mijn vader niet dat Jodl eigenlijk wel bij het verzet had gewild, maar niet had gedurfd of niet bereid was geweest zijn soldateneed te breken?

Mijn moeder Keebet heeft zich altijd anders tot deze verhalen verhouden, vooral waar het tante Luise betrof. Ze groeide op in Den Haag en haar ouders waren sinds het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog fel anti-Duits geweest. Na 1945 meden ze Duitsland en reden altijd door Frankrijk wanneer ze naar Zwitserland op vakantie gingen. Zij hadden er aanvankelijk zichtbaar moeite mee dat mijn moeder verliefd was geworden op een Duitse man. ‘We bedachten dus een truc,’ vertelde mijn moeder me later. ‘We vertelden hun dat de Benda’s eigenlijk Boheems waren, dat maakte hem wat minder Duits.’ Dat de weduwe van generaal Jodl bij het huwelijk van hun dochter te gast was en zelfs een toespraak hield, vonden zij nauwelijks verteerbaar.

Mijn moeder voelde zich nooit helemaal op haar gemak bij tante Luise en hoorde haar verhalen over de oorlog met een combinatie van interesse en argwaan aan. Wel beseftte ze pas door het contact met de familie van mijn vader hoe weinig ze eigenlijk over het Duitse perspectief op de oorlog wist. De gesprekken openden haar blik op ervaringen waarvoor in Nederland nooit echt aandacht was geweest, vertelde ze me later. Maar hoewel mijn ouders het er in grote lijnen wel over eens waren dat Luises kijk op de geschiedenis op zijn minst problematisch was, kwamen de meest uitgesproken kanttekeningen van mijn moeder. Soms kwam het tot een kleine aanvaring met Luise, bijvoorbeeld toen deze beweerde dat de Duitse inval

in Nederland een defensieve operatie was geweest om een door Nederland gesteunde Britse aanval op Duitsland voor te zijn.

Toen ik me tijdens mijn studie begon te verdiepen in de recente wetenschappelijke literatuur over de Wehrmacht kantelde mijn beeld verder. Hierin wordt namelijk duidelijk dat Jodl al gauw een van Hitlers trouwste volgelingen binnen de Wehrmacht was geweest en allerlei bevelen had getekend op basis waarvan talloze krijgsgevangenen waren vermoord. En dat terwijl hij zich ervan bewust was dat daarmee het volkenrecht werd geschonden en misdaden werden gesanctioneerd. Jodl bleek bovendien verregaand op de hoogte te zijn geweest van de nazimisdaden en had daar niets tegen ondernomen.

Maar met de eenvoudige vaststelling dat Jodls rol kwaadaardiger was dan hoe Luise hem afschilderde, ben ik er nog niet. Als dat wel zo was geweest, had ik dit boek niet hoeven te schrijven. Luise was en is het startpunt van mijn zoektocht naar het naziverleden van mijn familie. Met het lezen van de bewaard gebleven brieven, herinneringen en levensverhalen over die tijd breidde mijn onderzoek zich langzaam uit naar mijn overgrootouders, mijn opa en oma en mijn oudooms en oudtantes. Luise groeide op in een gezin van zeven kinderen, van wie er zes de oorlog overleefden en er vijf (Luise, Rob, Dorelise, Tini en mijn grootvader Franz) memoires of dagboeken achterlieten. Zo vertelt mijn grootvader Franz in zijn oorlogsdagboek over zijn belevenissen als Luftwaffepiloot en namem de memoires van mijn oudoom Rob en mijn oudtante Dorelise me mee naar het bezette Polen en Oekraïne.

En dan was er nog Tini, de jongste dochter uit het gezin. In 1985 schreef zij in ongeveer honderd pagina's haar levensverhaal op voor haar stiefkinderen. Ze vertelt daarin hoe ze lid werd van de NSDAP, maar die partij de rug toekeerde en verliefd werd op een jonge half-Joodse arts. Het zijn intrigerende memoires, die opvallen door de onconventionele wijze waarop ze de confrontatie aangaat met pijnlijke herinneringen. 'Pas op, laat het niet aan de oudjes lezen,' schrijft ze in haar voorwoord. Ze wilde er geen kwaad bloed mee zetten. En daar zit ook het verschil met de teksten van haar ouders, broer en zussen. Veel sterker dan zij wilde Tini niet alleen haar levensverhaal opschrijven, maar ook lang verdrongen herinneringen opgraven en boven tafel krijgen. 'Boven alles heb ik geprobeerd eerlijk te zijn,' schrijft ze in haar voorwoord, 'maar omdat ik al van ten minste één ding weet dat ik het jarenlang heb verdrongen, is het goed mogelijk dat er nog meer zwarte gaten in mijn leven zijn.'²